

УДК 616.31:378.147(07.07)

МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ В ПІДГОТОВЦІ ЛІКАРІВ-СТОМАТОЛОГІВ

I.C. Вітенко, О.В. Шешукова

*ЦМК з ВМО МОЗ України
Українська медична стоматологічна академія*

METHODICAL PROVIDING OF EDUCATIONAL PROCESS IN PREPARATION OF STOMATOLOGISTS

I.S. Vitenko, O.V. Sheshukova

*CMC in HME of Ukrainian Ministry of Public Health
Ukrainian Medical Stomatological Academy*

Впровадження нових галузевих стандартів вищої медичної освіти, що відповідають міжнародним вимогам, потребує перегляду навчально-методичного забезпечення. Апробація (науково-методична) ВМНЗ України єдиного комплексу із трьох компонент галузевих стандартів вищої медичної освіти з напрямку підготовки “медичина” за спеціальністю “стоматологія”, яка почалася у 2003/2004 н.р., висвітлює особливості нового підходу до навчально-методичного забезпечення навчального процесу. Нагальним питанням постає розробка навчальних програм нового покоління відповідно до галузевих стандартів вищої освіти. Удосконалення методичного забезпечення навчального процесу в підготовці лікарів-стоматологів є головним завданням опорних кафедр.

Introduction of new industry standards of higher medical education, corresponding to the international requirements, needs the revision of the educational-methodical providing. Scientific-methodical approbation by Ukrainian HME of the three component complex of industry standards of higher medical education of direction of preparation “medicine” at speciality “stomatology” which began in 2003/2004, lights the features of a new approach to the educational methodical providing of educational process. One of the urgent questions is the development of educational program of a new generation according to the industry standards of higher education. The improvement of the methodical providing of educational process in preparation of stomatologists is the main task of supporting departments.

Вступ. Проблема стандартизації освіти, а особливо вищої медичної освіти України набула останніми роками першочергового значення. Повноправний вхід України в світове суспільство не можливий без сприйняття на рівних фахівців, яких готує система вищої школи нашої держави. Вища стоматологічна освіта України має значні здобутки як в історичному плані, так і сьогодні. Висока якість рівня підготовки спеціалістів-стоматологів не викликає сумніву. Але визнання вітчизняних дипломів випускників вищих навчальних медичних закладів на міжнародному рівні є не вирішеною проблемою через відсутність можливості зіставлення змісту освіти, тобто, стандартів порівняння. Питання стандартів освіти розглядається таким чином не лише у зв'язку зі змістом освіти, але, насамперед, і з її якістю.

□ I.C. Вітенко, О.В. Шешукова, 2003

Виходячи із потреб сучасного розвитку суспільства та на виконання Закону України “Про вищу освіту” [1], Міністерство освіти та науки, Міністерство охорони здоров'я України запроваджують нові стандарти освіти медиків. Вони відповідають міжнародним вимогам, сприяють поліпшенню якості і доступності медичної освіти та оптимізують співвідношення педагогічного навантаження викладачів та студентів. Впровадження нових галузевих стандартів вищої медичної освіти потребує перегляду навчально-методичного забезпечення.

Основна частина. Основними принципами побудови стандартів (згідно з Постановою Кабінету Міністрів України №1247 від 7 серпня 1998 року “Про розроблення державних стандартів вищої освіти” та в наказі Міністерства освіти України №285 від 31 липня 1998 року “Про порядок розроблення складових нормативного та навчально-

методичного забезпечення підготовки фахівців з вищою освітою”) визначені:

- Цілеспрямованість – послідовна реалізація вимог законодавчих актів України за всіма компонентами нормативного й навчально-методичного забезпечення підготовки фахівців відповідного освітньо-кваліфікаційного рівня.

- Прогностичність – формування змісту освіти, що забезпечує здатність особи вирішувати завдання діяльності, які можуть виникнути в майбутньому, та передбачення можливості засвоєння змісту навчання особою з погляду її соціально-генетичних здібностей.

- Технологічність – забезпечення безперервності й послідовності реалізації етапів розроблення нормативної та навчально-методичної документації, за якою результати робіт на попередньому етапі є похідними даними для роботи на наступному.

- Діагностичність – забезпечення можливості вимірів рівня досягнення та ефективності, сформульованих в освітньо-кваліфікаційній характеристиці і реалізованих на основі освітньо-професійної програми цілей освіти та професійної підготовки [2].

Підготовка фахівців в Україні здійснюється за ступеневою системою. На кожному ступені певні професійна та освітня кваліфікації здобуваються особою одночасно під час засвоєння відповідної освітньо-професійної програми певного освітньо-кваліфікаційного рівня та відповідного до нього освітнього рівня [3].

Згідно зі ст. 15 Закону України “Про освіту”: “Державні стандарти освіти встановлюють вимоги до змісту, обсягу й рівня освітньої та фахової підготовки в Україні. Вони є основою оцінки освітнього та освітньо-кваліфікаційного рівня громадян незалежно від форми одержання освіти”.

Відповідно до Закону України “Про вищу освіту” та Постанови Кабміну України “Про розроблення державних стандартів вищої освіти”, наказів МОЗ України №346 від 02.10.2002 та №103 від 28.03.2003, на базі Української медичної стоматологічної академії була створена робоча група для розробки протягом 2002-2003 н.р. складових галузевих стандартів вищої освіти з напрямку підготовки “медицина” за спеціальністю “стоматологія”.

Система галузевих стандартів вищої освіти являє собою узагальнений нормативний зміст освіти та навчання і складається з освітньо-кваліфікаційної характеристики (ОКХ), освітньо-професійної програми (ОПП) та засобів діагностики якості вищої освіти.

Базовий заклад із розробки галузевих стандартів – Українська медична стоматологічна академія – зібрав провідних фахівців ВНМЗ освіти III-IV рівня акредитації України для копійної роботи над створенням складових стандартів. Методична робота проводилася на базі науково-методичної лабораторії з питань підготовки стоматологів МОЗ України при УМСА. До складу робочої групи були введені представники всіх ВНМЗ III-IV рівня акредитації, що проводять підготовку стоматологів.

На початку роботи було визначено, що узагальненим об’єктом діяльності фахівця освітньо-кваліфікаційного рівня “спеціаліст” за спеціальністю “стоматологія” є: *здоров’я людини, підтримка здоров’я, профілактика стоматологічних захворювань, лікування стоматологічних захворювань людини, стоматологічне здоров’я населення*. Інформаційною базою є знання про людину, її органи та системи, процеси, що в них відбуваються.

Згідно зі статтею 13 Закону України “Про вищу освіту” освітньо-кваліфікаційна характеристика випускника вищого навчального закладу відображає цілі вищої освіти та професійної підготовки, визначає місце фахівця в структурі галузей економіки держави і вимоги до його компетентності, інших соціально важливих якостей, систему виробничих функцій і типових завдань діяльності й умов для їх реалізації. Розроблена ОКХ ґрунтується на чіткому окресленні системи вмінь та здібностей, яких має набути студент протягом навчання і які можуть бути перевірені під час його атестації. В систему ОКХ введений інформаційний базис підготовки, що складається на основі списків з додатку А ОКХ.

ОКХ спеціаліста за спеціальністю 7.110106 “Стоматологія” має суттєву відмінність від розробленої раніше ОКХ спеціаліста за спеціальністю 7.110101 “Лікувальна справа”. Підготовка лікаря-стоматолога завжди передбачала засвоєння спеціальних мануальних навичок та відпрацювання стереотипних алгоритмів лікування, що вимагало наближення процесу навчання безпосередньо до крісла хворого. У результаті випускник-стоматолог мав необхідний рівень знань та навичок для самостійного діагностування найбільш розповсюджених стоматологічних захворювань та виконання стандартних етапів їх лікування. Спираючись на сформульовані принципи стоматологічної освіти в Україні, було вирішено розширити типові завдання діяльності лікаря-стоматолога. До проектної виробничої функції введено нове типове завдання діяльності,

а саме *Встановлення остаточного клінічного діагнозу основних стоматологічних захворювань*, що повело за собою введення додаткової виконавської виробничої функції – *Проведення лікування основних стоматологічних захворювань*. Виходячи із таких передумов, окремо був виділений список 2.1 додатку А – основні стоматологічні захворювання, – який охоплює 16 одиниць із всіх розділів стоматології.

Модель лікаря-стоматолога передбачає знання не тільки стоматологічної, але й загальної патології, виходячи із узагальненого об'єкта діяльності фахівця – здоров'я людини та його підтримка. Така настанова вимагала уведення окремого типового завдання діяльності – *Визначення тактики ведення стоматологічного хворого при соматичній патології*, відповідно, до списку 2.2. Перелік списків додатку А ОКХ за спеціальністю 7.110106 “Стоматологія” розширений за рахунок списку 5.1 – стоматологічні маніпуляції – кількістю 43, які випускник повинен опанувати.

Застосований технологічний алгоритм було використано і для створення нової освітньо-професійної програми підготовки (ОПП), в основу якої закладений кінцевий результат освіти. Освітньо-професійна програма підготовки визначає нормативний термін та нормативну частину змісту навчання за певним напрямом або спеціальністю відповідного освітньо-кваліфікаційного рівня, встановлює вимоги до змісту, обсягу та рівня освіти й професійної підготовки фахівця. Зміст, обсяг і рівень підготовки, що набувається в результаті засвоєння певної ОПП, визначається вимогами ОКХ.

Основні структурні елементи ОПП – блоки змістовних модулів – представляють собою освітні (кінцеві) цілі вивчення навчальних курсів [4]. При створенні ОПП першим етапом були визначені наукові галузі, предмети яких відносяться до сфери діяльності фахівця. Виділені наукові галузі (дисципліни) згруповані за циклами підготовки: гуманітарний і соціально-економічний, природничо-науковий, професійний та практичний. На другому етапі для кожної дисципліни були сформульовані освітні цілі її вивчення. Визначені цілі надалі слугуватимуть основою для побудови навчальної програми відповідної дисципліни, яка повинна логічно виходити із змісту галузевих стандартів.

Навчальний план як складова стандартів вищої освіти вищих навчальних закладів визначає графік навчального процесу, перелік та обсяг навчальних дисциплін, послідовність їх вивчення, конкретні

форми проведення навчальних занять та їх обсяг, форми та засоби проведення підсумкового контролю, розроблені на основі освітньо-професійної програми та структурно-логічної схеми підготовки. Навчальний час для кожної з рекомендованих навчальних дисциплін (або практик) розраховувався за умов його достатності для остаточного формування у студентів наданих в ОКХ певних умінь, за формування яких вона “відповідає”.

Новий типовий навчальний план підготовки лікарів-стоматологів у ВМНЗ III-IV рівня акредитації, створений на основі галузевих стандартів вищої освіти України, має суттєві відмінності від попереднього (1997 р.) типового навчального плану [5]. Для сприяння самостійній роботі студента тижневе навантаження значно зменшене (з 38 годин до 30,8 години на першому курсі, з 35,4 до 32,3 на п'ятому). Зміни відбулися за рахунок перерозподілу годин: збільшення частки позааудиторної роботи та зменшення аудиторної.

Щодо циклів підготовки, зазначені зміни виглядають таким чином (рис. 1-4).

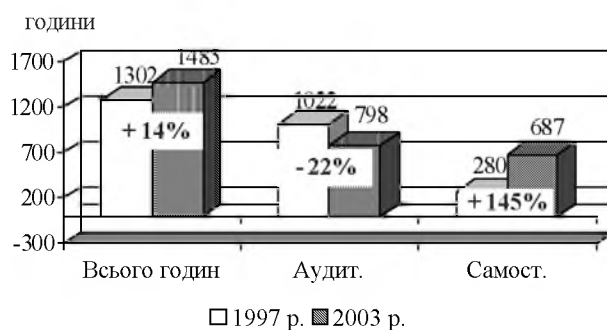

Рис. 1. Розподіл годин блоку “Гуманітарна та соціально-економічна підготовка” за навчальними планами 1997 та 2003 рр.

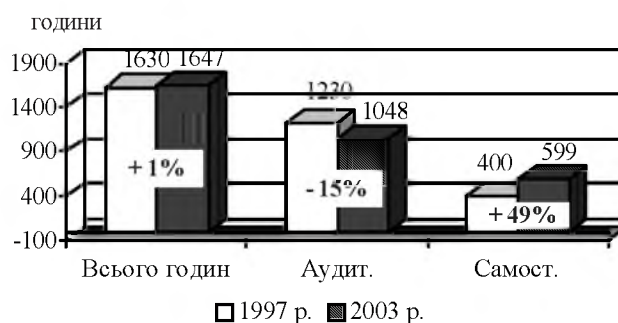

Рис. 2. Розподіл годин блоку “Природничо-наукова підготовка” за навчальними планами 1997 та 2003 рр.

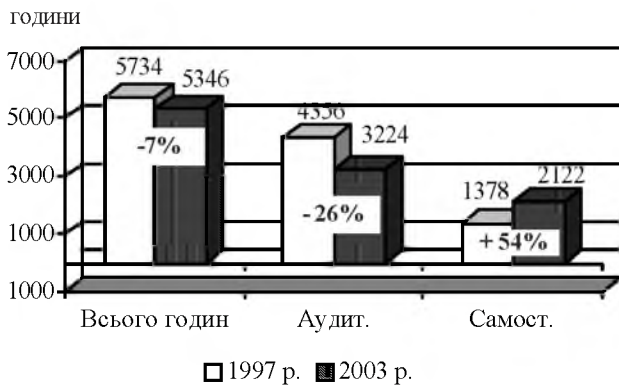

Рис. 3. Розподіл годин блоку “Професійна підготовка” за навчальними планами 1997 та 2003 рр.

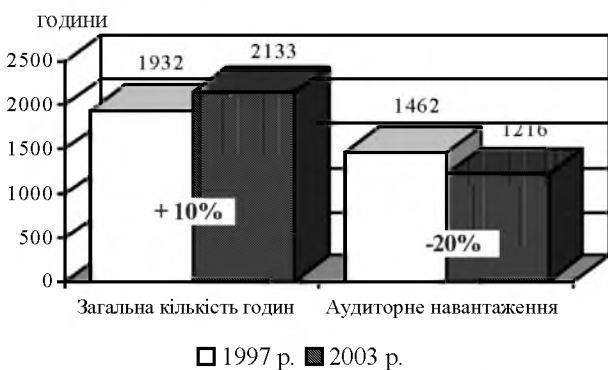

Рис. 4. Порівняння навчальних планів 1997 та 2003 рр. за курсами – I курс.

Студент розвантажується і шляхом перегляду видів семестрового та річного контролю: знижена кількість іспитів (з 19 до 17) та, особливо, диференційованих залків – з 32 до 13. Статус іспитів з навчальних дисциплін “Анатомія людини”, “Гістологія, цитологія та ембріологія”, “Нормальна фізіологія”, “Біологічна хімія” змінений із державних перевідних на комісійні, що складаються в присутності комісії, яку визначає ректор за поданням декана факультету.

Враховуючи зростаючі потреби до формування висококваліфікованого спеціаліста, які закладені в основу ОКХ, у новому навчальному плані на II курсі окремо виділені стоматологічні пропедевтичні дисципліни. На третьому курсі студентам пропонується вивчення нової дисципліни – “Біоетики”; окремою дисципліною виділена “Профілактика стоматологічних захворювань”. Із п'ятого курсу на третій перенесене вивчення дисциплін “Соціальна медицина і організація охорони здоров'я” та “Медична психологія”. Необхідність професійної спрямованості підготовки лікарів-стоматологів окремо підкреслена у назві дисципліни “Судова медицина (стоматологія)”.

Потреби сьогодення щодо зростаючої розповсюженості інфекційних захворювань відображені в новому навчальному плані – на IV курсі виділені окремими дисциплінами “Епідеміологія, Фтизіатрія”. Також окремою дисципліною виділена “Нейрохірургія” із “Нервових хвороб”.

Профілізації навчання студентів-стоматологів на випускному курсі сприяє викладання “Хірургічної стоматології і щелепно-лицевої хірургії” та виділення годин на “Імплантологію”.

Загальне порівняння навчальних планів 1997 та 2003 навчальних років за курсами дає можливість оцінити зміни щодо аудиторного навантаження студентів (рис. 5-8).

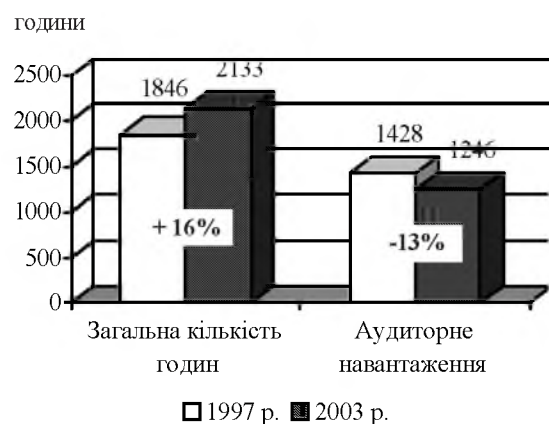

Рис. 5. Порівняння навчальних планів 1997 та 2003 рр. за курсами – II курс.

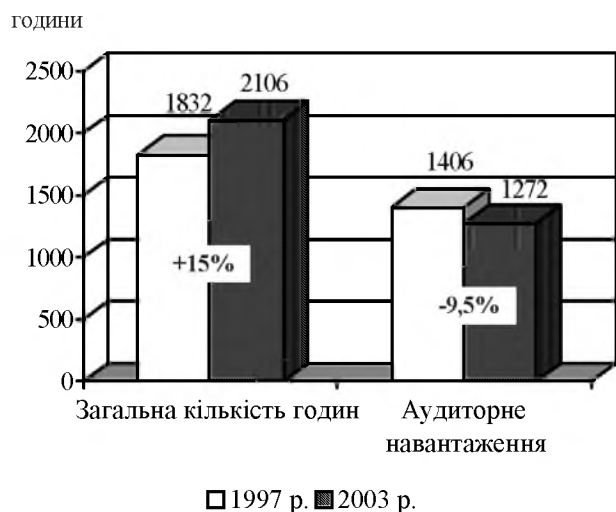

Рис. 6. Порівняння навчальних планів 1997 та 2003 рр. за курсами – III курс.

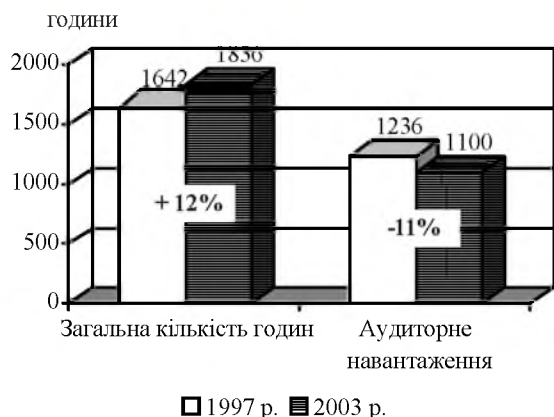

Рис. 7. Порівняння навчальних планів 1997 та 2003 рр. за курсами – IV курс.

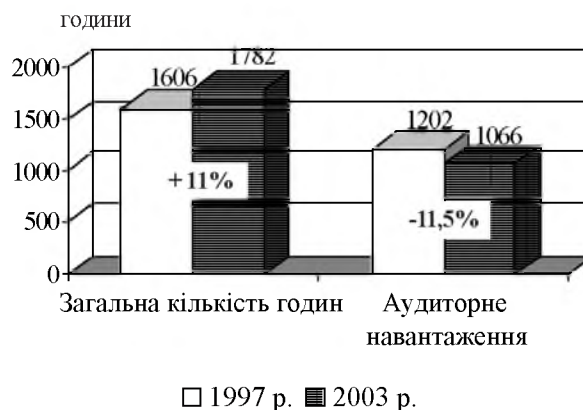

Рис. 8. Порівняння навчальних планів 1997 та 2003 рр. за курсами – V курс.

У новому навчальному плані розширений перелік елективних курсів згідно із вимогами до форму-

вання розвиненої особистості та висококваліфікованого спеціаліста:

№ з/п	Назва елективного курсу	Курс
1.	Психологія сприйняття людини людиною	1
2.	Психічне здоров'я людини	1
3.	Європейський стандарт комп'ютерної грамотності	1,2
4.	Основні технології виготовлення зубних протезів	2
5.	Іноземна мова	3
6.	ВІЛ-інфекція	4
7.	Сучасна діагностика захворювань СНЩС та слинних залоз	4
8.	Клінічна імунологія	4
9.	Основи естетичної реставрації зубів	5
10.	Хірургічна підготовка порожнини рота до протезування	5
11.	Ендодонтична техніка в дитячій стоматології	5
12.	Сучасні технології застосування незнімної ортодонтичної техніки	5

Внесені зміни щодо розподілення строків виробничої практики: лікарська практика з дитячої стоматології (1 тиждень – ортодонтия, хірургічна стоматологія, 2 тижні – терапевтична стоматологія) перенесена із IV курсу на V, її термін зменшений на 1 кредит – до 3 тижнів; лікарська практика з ортопедичної стоматології (4 тижні) перенесена на IV курс.

Введення в дію нового (2003 р.) типового навчального плану підготовки фахівців за освітньо-кваліфікаційним рівнем “спеціаліст” з кваліфікацією “лікар-стоматолог” у вищих навчальних закладах III–IV рівня акредитації України привертає увагу до невирішених питань організації та проведення виробничих практик. Для оптимізації проведення виробничих практик вважаємо за доцільне:

- оновити наказ МОЗ України про закріплення лікувально-профілактичних закладів міст України за вищими медичними навчальними закладами;
- остаточно вирішити питання щодо матеріального забезпечення практики;

- розробити “Типовий план і наскрізну програму з виробничої практики для студентів стоматологічного факультету” згідно із вимогами галузевих складових державних стандартів вищої освіти;

- розробити та видати методичні рекомендації для викладачів і студентів стоматологічних факультетів ВМНЗ та керівників виробничої практики лікувально-профілактичних закладів щодо питань її організації і проведення;

- щорічно проводити Всеукраїнський семінар з питань організації та підведення підсумків виробничої практики за участю представників всіх стоматологічних факультетів.

Нагальним питанням постає розробка навчальних програм нового покоління відповідно до галузевих стандартів вищої освіти. ОПП та ОКХ є нормативною основою для розробки нового покоління Типових навчальних програм. Програма навчальної дисципліни визначає її місце в системі підготовки спеціалістів, мету вивчення, зміст навчального

матеріалу, основні форми організації навчання та методи контролю. В новому поколінні програм, крім конкретних цілей вивчення дисциплін, доцільно підкреслити кінцеві цілі відповідно до системи блоків змістовних модулів ОПП, які і показують значення і місце навчальної дисципліни в загальній системі підготовки лікаря [6]. Рівень розробки навчальних програм визначає якість підготовки студентів.

Удосконалення методичного забезпечення навчального процесу в підготовці лікарів-стоматологів є головним завданням опорних кафедр.

Основними напрямками роботи опорних кафедр з позиції впровадження галузевих складових державних стандартів освіти є:

- Створення та введення в навчальний процес нових Типових навчальних програм відповідних дисциплін як продукту галузевих стандартів.
- Створення нової навчальної літератури згідно із стандартами освіти.
- Розробка ефективних форм контролю знань (тестових завдань для ліцензійних інтегрованих іспитів), участь у їх експертизі.
- Організація відкритих показових лекцій, практичних занять.
- Проведення компетентної експертизи рукописів, навчальної та методичної літератури.

Виходячи із структури системи галузевих стандартів вищої медичної освіти, цілком логічним етапом контролю якості вищої освіти постає практично-орієнтований державний іспит у формі комплексно-державного іспиту. Загальною перевагою такого

іспиту є оцінка якості вирішення типових задач в умовах, наближених до професійної діяльності лікаря-стоматолога загальної практики. Під час проведення іспиту передбачається перевірка у кожного студента всього комплексу стандартних умінь і практичних навичок згідно із ОКХ, а також надання допомоги при невідкладних станах. Ряд ВМЗ України опрацьовує методику проведення такої форми атестації випускників [7].

Для досягнення єдиної методології комплексного практично-орієнтованого іспиту необхідно, на наш погляд, створити та затвердити “Положення про іспит...” для регламентації організаційних та методичних аспектів. Положення повинно надавати медичним ВНЗ самостійність у виборі форм проведення етапів іспиту, але суворо регламентувати сутність етапів (обсяг навичок та вмінь). Проведення іспиту в такій формі вимагає забезпечення ВМЗ акредитованими фантомами, муляжами, діагностико-лабораторними наборами для опанування студентами необхідних маніпуляцій. Для проведення атестації випускників ВМЗ у формі практично-орієнтованого іспиту необхідне сприяння з боку адміністрації лікувальних закладів, що потребує адресного наказу МОЗ України.

Висновок. Розпочата у 2003/2004 н.р. ВМЗ України науково-методична апробація єдиного комплексу із трьох компонент галузевих стандартів вищої медичної освіти з напряму підготовки “медицина” за спеціальністю “стоматологія”, висвітлює особливості нового підходу до навчально-методичного забезпечення навчального процесу.

Література

1. Про вищу освіту // Закон України № 2984-III ВР від 17.01.2002.
2. Комплекс нормативних документів для розроблення складових системи стандартів вищої освіти (додаток 1 до наказу МОН України №285 від 31.07.98 р. зі змінами та доповненнями).
3. Про затвердження Положення про освітньо-кваліфікаційні рівні (ступеневу освіту) // Постанова Кабінету Міністрів України №65 від 20.01.98.
4. Вороненко Ю.В., Булах І.Є., Філончук І.В. Методологічні засади розробки галузевих стандартів вищої освіти // Актуальні проблеми підготовки фахівців у вищих медичних та фармацевтичному навчальних закладах України: Тези

доп. наук.-метод. конфер. – Чернівці, 2002. – С. 193-197.

5. Наказ Міністерства охорони здоров'я України № 351 від 25.07.03.

6. Ширококов В.П., Остапюк Л.І. Методичні засади розробки типових навчальних програм нового покоління // Медична освіта. – 2003. – №2. – С. 225-227.

7. Казаков В.М., Талалаєнко О.М., Борисова Т.П., Удод О.А. Практично-орієнтований державний іспит як основний елемент стандартизації державної атестації випускників медичних ВНЗ // Проблеми медичної та фармацевтичної освіти і шляхи підвищення якості підготовки лікарів і фармацевтів в Україні: Тези доп. наук.-метод. конфер. – Харків, 2003. – С. 41-42.